

Research Paper

Explaining the Obstacles to the Development of Agricultural Entrepreneurship from the Viewpoints of Agricultural Graduates in the Kohgiluyeh Region

Mostafa Ahmadvand¹ and Akram Azizifar²

1- Professor of Agricultural Extension & Development, Department of Rural Development Management, Faculty of Agriculture, Yasouj University, Yasouj, Iran, (Corresponding author: mahmadvand@yu.ac.ir)

2- M.Sc. in Agricultural Innovation and Entrepreneurship, Department of Rural Development Management, Faculty of Agriculture, Yasouj University, Yasouj, Iran

Received: 24 April, 2024

Revised: 23 June, 2024

Accepted: 11 August, 2024

Extended Abstract

Background: Today, one of the most important challenges in Iran is the unemployment crisis of university graduates, especially agricultural graduates. At the same time, the capacities of agricultural development and employment in it are significant and abundant. Therefore, taking into account the capacity of the agricultural sector in this country, the unemployment problem of agricultural graduates can be solved by promoting entrepreneurship. On the other hand, the development of entrepreneurship is faced with various and different challenges and obstacles, which are necessary to be identified and overcome. In this regard, it will be very important to identify and explain the obstacles to agricultural entrepreneurship. Therefore, the current research was conducted to investigate the views of agricultural graduates regarding the obstacles to the development of agricultural entrepreneurship in the Kohgiluyeh region.

Methods: The statistical population of the present study was agricultural graduates living in the Kohgiluyeh region (Choram and Dehdasht counties) in Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province, who were members of the Agricultural Engineering and Natural Resources Organization of the province (N = 300). Among them, 140 people were determined as the sample size and selected by the simple random sampling method. The data collection tool was a questionnaire containing 47 items based on the literature review and a pilot study in the region in the form of seven dimensions, including market-economic, skill-individual, administrative-legal, inability to recognize opportunities, support barriers, management, and contextual and in the form of a five-point Likert scale from one (completely disagree) to five (completely agree). The content validity of the questionnaire was examined and revised using the opinions of subject experts at Yasouj University, the vice president of human resources development of the Jihad-e-Agricultural Organization of Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province, and top entrepreneurs in the agricultural sector. The reliability of the research instrument was assessed through a pilot study conducted in Basht County (outside the research community), where Cronbach's alpha coefficient was calculated for various challenges, resulting in values between 0.705 and 0.854. The data were collected, coded in SPSS23 software, and analyzed using descriptive and inferential statistical tests.

Results: The obstacles and challenges of agricultural entrepreneurship in the Kohgiluyeh region can be divided into seven categories, which are economic and financial challenges, support obstacles, managerial obstacles, lack of opportunity recognition, contextual, individual-skill, and administrative-legal ranked first to seventh, respectively. In addition, a higher than standard average was obtained for economic and financial, personal-skill, administrative-legal, support barriers, failure to recognize opportunities, managerial, and contextual barriers, which shows the high agreement of the studied graduates despite the mentioned obstacles. Based on the results of the Mann-Whitney test, no significant difference was observed between women and men in the view of obstacles to entrepreneurship. However, the research results show a significant difference between the education levels of agricultural graduates and individual-skill barriers. In addition, no significant difference was observed between economic and financial barriers, support, managerial, contextual, administrative-legal barriers, lack of recognition of opportunities, and the education levels of agricultural graduates.

Conclusion: Food security in the country under the conditions of drought, water scarcity, and cruel sanctions necessitates the development of entrepreneurship in the agricultural sector. Notably, the primary responsibility for fostering entrepreneurship in this sector lies with its

graduates; however, there are numerous obstacles and challenges to be addressed along this path. Investigating the barriers to entrepreneurship among agricultural graduates in the Kohgiluyeh region reveals a range of challenges in this area. The most significant barriers to entrepreneurship for agricultural graduates, among the seven obstacles examined, are economic and financial barriers, followed by supportive barriers; in contrast, administrative-legal barriers rank last. Among the financial-economic components, the high costs of acquiring equipment and essential supplies for agricultural businesses and the low profit margins associated with such activities are considered prominent financial-economic obstacles. Additionally, the lack of interested and specialized individuals to start businesses and insufficient skills and experience for launching innovative enterprises are recognized as the main skill-related challenges. Furthermore, the existence of an import mafia, along with unfair competition and complex, cumbersome regulations within the realm of administrative-legal barriers, is significant. Moreover, the inadequate provision of services by relevant organizations and the absence of necessary training in this regard are deemed to be among the major supportive barriers. Weak management and the failure to adopt strategic decisions for developing the agricultural sector have also been identified as important factors in managerial barriers to entrepreneurship. The likelihood of idea theft and fear of failure in starting and developing businesses among graduates further hampers their engagement in entrepreneurial activities. Based on the research findings, it appears that addressing the barriers to agricultural entrepreneurship in the Kohgiluyeh region could have a positive impact on alleviating the unemployment issue faced by agricultural graduates. Given that these obstacles significantly affect the entrepreneurship of graduates, it is essential to devise educational and supportive programs aimed at enhancing individual and managerial skills, alongside creating suitable economic and legal frameworks within the agricultural sector. Ultimately, recognizing the substantial potential of the agricultural sector in Iran and the need to promote entrepreneurship in this area can play a crucial role in the employment of university graduates, particularly in agricultural engineering fields. The proposed measures could support young entrepreneurs in establishing startups and creating sustainable employment opportunities.

Keywords: Agricultural development, Agricultural entrepreneurship Extension, Entrepreneurial competencies, Entrepreneurship development, Kohgiluyeh

How to Cite this Article: Ahmadvand, M., & Azizifar, A. (2025). Explaining the Obstacles to the Development of Agricultural Entrepreneurship from the Viewpoints of Agricultural Graduates in the Kohgiluyeh Region. *J Entrepreneurial Strategies Agric*, 12(1), 49-63. DOI: 10.61186/jea.2024.402

مقاله پژوهشی

تبیین موانع توسعه کارآفرینی کشاورزی از دیدگاه دانش‌آموختگان کشاورزی منطقه کهگیلویه

مصطفی احمدوند^۱ و اکرم عزیزی^۲

۱- استاد، گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران، (نویسنده مسوول: mahmadvand@yu.ac.ir)
۲- کارشناس ارشد توسعه روستایی، گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۲۱

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۳/۰۴/۰۳
صفحه: ۴۹ تا ۶۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۰۵

چکیده مبسوط

مقدمه و هدف: امروزه یکی از مهمترین چالش‌ها در ایران بحران بیکاری دانش‌آموختگان دانشگاهی به‌ویژه دانش‌آموختگان رشته‌های مهندسی کشاورزی است. این در حالی است که ظرفیت‌های توسعه کشاورزی و اشتغال در آن قابل توجه و فراوان است. از این‌رو، با در نظر گرفتن ظرفیت بخش کشاورزی در این کشور، مشکل بیکاری دانش‌آموختگان رشته کشاورزی را می‌توان با ارتقای کارآفرینی مرتفع ساخت. از سوی دیگر، توسعه کارآفرینی خود با چالش‌ها و موانع متنوع و متفاوتی روبرو است که شناسایی و مرتفع ساختن آنان از ضروریات است. در این راستا، شناسایی و تبیین موانع کارآفرینی کشاورزی بسیار حائز اهمیت خواهد بود. لذا، پژوهش حاضر با هدف بررسی دیدگاه دانش‌آموختگان کشاورزی پیرامون موانع توسعه کارآفرینی کشاورزی در منطقه کهگیلویه انجام شده است. **مواد و روش‌ها:** جامعه آماری پژوهش حاضر دانش‌آموختگان کشاورزی ساکن در منطقه کهگیلویه (شهرستان‌های چرام و دهدشت) در استان کهگیلویه و بویراحمد بود که در سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی این استان عضویت داشتند (N= ۳۰۰). در این میان، ۱۴۰ نفر به‌عنوان حجم نمونه تعیین و از میان آنان به‌روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌ای حاوی ۴۷ گویه بود که بر اساس مرور پیشینه و بررسی‌های مقدماتی در منطقه و در قالب هفت بعد شامل بازاری-اقتصادی، مهارتی- فردی، اداری- قانونی، عدم توانایی تشخیص فرصت، موانع حمایتی، مدیریتی، و زمینه‌ای و در قالب طیف لیکرت پنج درجه‌ای از یک (کاملاً مخالفم) تا پنج (کاملاً موافقم) تدوین گردید. روایی محتوایی پرسشنامه با استفاده از نظر متخصصان موضوعی دانشگاه یاسوج، معاونت توسعه منابع انسانی سازمان جهاد کشاورزی استان کهگیلویه و بویراحمد و همچنین کارآفرینان برتر در بخش کشاورزی مورد بررسی و بازنگری قرار گرفت. پایایی کلی ابزار پژوهش نیز با انجام مطالعه‌ای مقدماتی در خارج از جامعه تحقیق (شهرستان باشت) و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برای موانع مختلف در دامنه ۰/۷۰۵ تا ۰/۸۵۴ به‌دست آمد. داده‌ها گردآوری شدند، و پس از کدگذاری در نرم‌افزار SPSS²³، با استفاده از آزمون‌های آماری توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌ها: طبق نتایج، دیدگاه دانش‌آموختگان کشاورزی پیرامون موانع کارآفرینی کشاورزی در منطقه کهگیلویه در هفت دسته قابل تفکیک‌اند که موانع اقتصادی و مالی، حمایتی، زمینه‌ای، مدیریتی، عدم توانایی تشخیص فرصت، فردی- مهارتی، و اداری- قانونی به‌ترتیب رتبه اول تا هفتم را به‌خود اختصاص می‌دهند. علاوه بر آن، برای موانع اقتصادی و مالی، فردی- مهارتی، اداری- قانونی، حمایتی، عدم توانایی تشخیص فرصت، مدیریتی، و زمینه‌ای میانگین نظرات بالاتر از حد معیار (عدد ۳) به‌دست آمد که حاکی از اتفاق نظر بالای دانش‌آموختگان مورد مطالعه پیرامون وجود موانع ذکرشده است. بر اساس نتایج آزمون من‌ویتنی، دیدگاه پیرامون موانع کارآفرینی در بین زنان و مردان دانش‌آموخته یکسان بود. اما نتایج پژوهش، تفاوت معنادار دیدگاه دانش‌آموختگان مقاطع مختلف تحصیلی درخصوص موانع فردی-مهارتی را نشان دادند. علاوه بر این، تفاوت معناداری در بین گروه‌های تحصیلی در دیدگاه پیرامون موانع اقتصادی و مالی، حمایتی، مدیریتی، زمینه‌ای، اداری-قانونی، عدم توانایی تشخیص فرصت و سطح تحصیلات آنها مشاهده نشد.

نتیجه‌گیری: امنیت غذایی کشور در شرایط خشکسالی، کم‌آبی و تحریم‌های ظالمانه نیازمند توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی است. این در حالی است که بار اصلی توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی بر دوش دانش‌آموختگان آن است لیکن در این مسیر، موانع و چالش‌های عدیده‌ای قابل تبیین است. بررسی موانع کارآفرینی در میان دانش‌آموختگان رشته کشاورزی در منطقه کهگیلویه نشان دهنده وجود چالش‌های متعددی در این زمینه است. مهمترین مانع کارآفرینی دانش‌آموختگان کشاورزی از میان موانع هفتگانه مورد بررسی، موانع اقتصادی و مالی و پس از آن موانع حمایتی آنان است. این در حالی است که موانع اداری-قانونی در رتبه آخر قرار گرفته‌اند. از میان مؤلفه‌های مالی-اقتصادی، هزینه بالای تأمین تجهیزات و ملزومات اولیه کسب و کارهای کشاورزی و حاشیه سود پایین این نوع فعالیت‌ها از بارزترین موانع مالی-اقتصادی محسوب می‌شوند. علاوه بر آن، نبود افراد مشارکت‌جو و متخصص برای راه‌اندازی کسب و کارها و ناکافی بودن مهارت و تجربه مناسب برای راه‌اندازی کسب و کارهای نوین به‌عنوان مهمترین موانع مهارتی-فردی شناخته شده‌اند. همچنین، وجود مافیای واردات و عدم رقابت عادلانه و قوانین و مقررات پیچیده و دست و پاگیر در حیطه موانع اداری-قانونی حائز اهمیت است. افزون بر آن، عدم ارائه خدمات مناسب توسط سازمان‌های متولی و فقدان آموزش‌های لازم در این خصوص از مهمترین موانع حمایتی محسوب می‌گردند. همچنین، ضعف مدیریتی و عدم اتخاذ تصمیمات راهبردی برای توسعه بخش کشاورزی نیز به‌عنوان مؤلفه‌های مهم در موانع مدیریتی کارآفرینی نشان داده شده است. احتمال سرقت ایده‌ها و ترس از ناکامی در راه‌اندازی و توسعه کسب و کار در بین دانش‌آموختگان نیز بر عدم استقبال آنان از فعالیت‌های کارآفرینانه مؤثر است. با توجه به نتایج تحقیق، به‌نظر می‌رسد که برطرف کردن موانع کارآفرینی کشاورزی در منطقه کهگیلویه می‌تواند نقش مثبتی در رفع مشکل بیکاری دانش‌آموختگان رشته کشاورزی داشته باشد. از آنجاکه این موانع به‌طور مشخص بر روی کارآفرینی دانش‌آموختگان مؤثر هستند، ضروری است که برنامه‌های آموزشی و حمایتی برای تقویت مهارت‌های فردی و مدیریتی در کنار ایجاد بسترهای مناسب اقتصادی و حقوقی در بخش کشاورزی طراحی شود. در نهایت، توجه به ظرفیت‌های بالای بخش کشاورزی در ایران و ضرورت ارتقاء کارآفرینی در این حوزه می‌تواند نقش مهمی در اشتغال دانش‌آموختگان دانشگاهی، به‌ویژه در رشته‌های مهندسی کشاورزی ایفا کند. اقدامات مورد نظر می‌توانند به حمایت از کارآفرینان جوان در فرایند راه‌اندازی کسب و کارهای نوین و ایجاد اشتغال پایدار منجر شوند.

واژه‌های کلیدی: ترویج کارآفرینی کشاورزی، توسعه کشاورزی، شایستگی‌های کارآفرینانه، کهگیلویه و بویراحمد

مقدمه

هر ساله تعداد کثیری در رشته‌های کشاورزی از دانشگاه‌ها دانش‌آموخته می‌شوند در حالی که تعداد قابل‌توجهی از آنان در جستجوی کار هستند. بنا به گزارش مرکز آمار ایران، از حدود

۲/۵ میلیون نفر بیکار در کشور، ۲/۵ درصد بدون تحصیلات، ۳۱/۱ درصد با تحصیلات کمتر از دیپلم، ۲۵ درصد با تحصیلات پیش‌دانشگاهی و ۴۱/۴ درصد با مدرک دانشگاهی بوده‌اند که رشته مهندسی کشاورزی از نظر بیکاری در میان ۲۳ رشته دانشگاهی در رتبه هشتم قرار دارد (Ahmadi et al., 2018).

زمین، نبود زیرساخت مناسب، چالش دستیابی به منابع مالی برای سرمایه‌گذاری، وجود رقابت شدید در زمینه فعالیت‌های کسب و کارهای نوپا، محدود بودن زمینه‌های کسب و کاری مرتبط با کسب و کارهای نوپا در بخش کشاورزی و منابع طبیعی، نبود متولی دولتی مشخص و حامی در حوزه کسب و کارهای نوپای کشاورزی و منابع طبیعی، دیوان‌سالاری اداری زیاد و مشکل دریافت مجوز، و پیچیدگی و دیوان‌سالاری در زمینه تبدیل به شرکت‌های دانش بنیان مهم‌ترین موانع کارآفرینی هستند. نتایج تحقیق رضایی و همکاران (Rezaei *et al.*, 2017)، حاکی از آن هستند که عدم برگزاری کلاس‌های آموزشی-ترویجی در زمینه مسائل مرتبط با کارآفرینی، عدم ارائه خدمات مناسب توسط سازمان جهاد کشاورزی و سایر سازمان‌های مرتبط از جمله موانع ایجاد کارآفرینی هستند.

نتایج تحقیق زمانی و محمدی (Zamani & Mohammadi, 2018)، نشان داده‌اند که نبود هم‌گروهی همراه و متخصص برای راه‌اندازی کسب و کار، ترس از ناکامی در راه‌اندازی و توسعه کسب و کار توسط زنان، کمبود مهارت در راه‌اندازی کسب و کار نوپا (نداشتن مهارت‌ها و تجربه مناسب و کافی)، سطح سواد و آگاهی پایین فعالان بخش کشاورزی در استفاده از محصولات و خدمات کسب و کارهای نوپا، عدم تناسب دروس ارائه شده در دانشگاه با نیازهای واقعی بازار کسب و کارهای نوپا، وجود ذهنیت منفی نسبت به کارآفرینی و تمایل به کار دولتی، عدم ایجاد علاقه در میان دانش‌آموختگان جوان برای تبدیل شدن به یک کارآفرین کشاورزی، و عدم تمایل به خود اشتغالی از مهم‌ترین موانع کارآفرینی به‌شمار می‌روند. غیاثوند غیاثی (Ghiasi, 2019) در تحقیق موانع مالی، علمی-آموزشی، دانشی، راهبردی، سیاستگذاری، بازاریابی-فروش، و محیطی را به عنوان مهم‌ترین موانع توسعه کارآفرینی در کسب و کارهای کوچک و متوسط کشاورزی معرفی کرده است. نتایج تحقیق بالیان (Balyian, 2020) نشان داده‌اند که احتمال بالای سرقت ایده به دلیل طولانی بودن روند اخذ پروانه ساخت در بخش کشاورزی، عوامل اقلیمی غیر قابل پیش‌بینی مانند آب و هوا، بارندگی، رطوبت و ... از مهم‌ترین موانع کارآفرینی هستند.

بر اساس نتایج تحقیق تانوار و هاردواج (Tanwar & Bhardwaj, 2022)، نبود حمایت کافی از طرح‌ها و ایده‌های دانشجویی از سوی دانشگاه، عدم تمایل تشکل‌های تولیدی نظیر اتحادیه‌ها به تولید محصولات راهبردی، انجام‌دادن پژوهش‌های کاربردی در زمینه توسعه کارآفرینی، و عدم حمایت از طرف خانواده و دوستان از مهم‌ترین موانع کارآفرینی کشاورزی به‌شمار می‌روند. نتایج مطالعه صدردشتی و فاطمی (Sadr Dashti & Fatemi, 2023) حاکی از آن هستند که موانع فردی-شخصیتی، آموزشی، اقتصادی، ساختاری و سیاستگذاری، و محیطی-فرهنگی از مهم‌ترین بازدارنده‌های راه‌اندازی و توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه هستند.

کوچکی و همکاران (Kouchaky *et al.*, 2024) در بررسی موانع و بازدارنده‌های کارآفرینی سبزی در واحدهای

همچنین با توجه به آمار، استان «کهگیلویه و بویراحمد» دومین استانی است که بالاترین درصد نرخ بیکاری را در کشور دارد و بیکاری دانش‌آموختگان کشاورزی در این استان بسیار مشهود است. این در حالی است که زمینه اشتغال و کارآفرینی دانش‌آموختگان هم در بخش کشاورزی و هم از طریق شرکت‌های وابسته وجود دارد، لیکن تعداد اندکی از آنان به کارآفرینی در این بخش گرایش پیدا می‌کنند و موفق می‌شوند. بسیاری از دانش‌آموختگان این رشته پس از پایان تحصیلات خود یا مشاغل دولتی را انتخاب می‌کنند و یا در سازمان‌های خصوصی و غیردولتی به‌عنوان کارمند بعضاً هم غیر مرتبط با رشته مشغول می‌شوند. بسیاری دیگر نیز تحصیلات عالی را دنبال می‌کنند، ولی آنچه مسلم است تعداد اندکی از آنان علاقه‌مند به فعالیت کارآفرینانه در بخش کشاورزی می‌شوند (Rai *et al.*, 2022). سؤال اساسی که در این میان مطرح می‌گردد این است که موانع و یا مشکلات کارآفرینی و توسعه آن در بخش کشاورزی چیست؟ چرا کارآفرینی کشاورزی در بین دانش‌آموختگان و متخصصان این رشته رونق لازم را ندارد؟ برای پاسخ به این سؤالات، به‌نظر می‌رسد که دانش‌آموختگان این رشته می‌توانند گزینه‌های مطلوبی باشند، چراکه کارآفرینی از فرد شروع می‌شود. نگرش‌ها و دیدگاه‌های افراد پیرامون مسائل مختلف از جمله کارآفرینی در کشاورزی مقدمه‌ای بر رفتار آنان است. به هر میزان که فرد موانع و مسائل را متعدد و متکثرتر بداند، قصد بر رفتار و نهایتاً بروز رفتار وی کم‌رنگ‌تر خواهد شد. از این‌رو، بررسی نگرش دانش‌آموختگان رشته‌های کشاورزی پیرامون موانع و مشکلات توسعه کارآفرینی کشاورزی گامی مؤثر و ضروری در تبیین این موانع و آنگاه برنامه‌ریزی برای رفع آنها محسوب می‌گردد.

بر همین اساس، پژوهش حاضر بر آن است تا به شناسایی موانع کارآفرینی دانش‌آموختگان کشاورزی در منطقه کهگیلویه بپردازد. در خصوص موانع و چالش‌های کارآفرینی در بخش کشاورزی مطالعاتی صورت گرفته‌اند که در ادامه به آنها اشاره می‌شود.

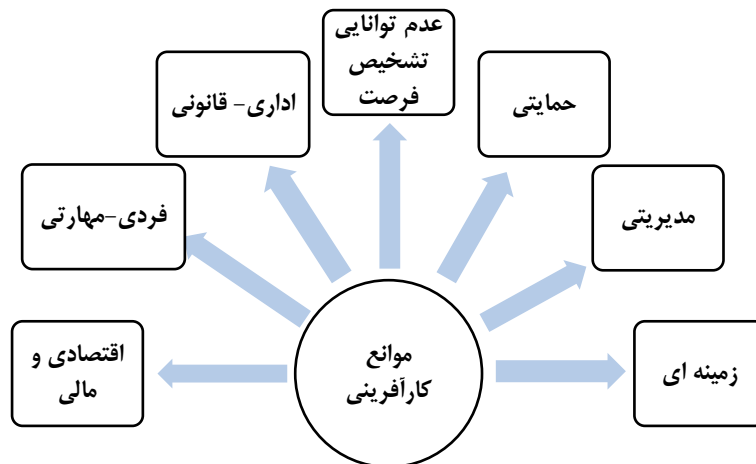
مؤمنی هلالی و مؤذن (Moumenihelali & Moazen, 2015) و احسانی‌فر و همکاران (Ehsanifar *et al.*, 2016) در مطالعاتی مشابه، موانع سیاستگذاری و برنامه‌ریزی، اقتصادی، فرهنگی، پشتیبانی-حمایتی، آموزشی، اطلاع‌رسانی، و زیرساختی را به‌عنوان مهم‌ترین موانع کارآفرینی کشاورزی شناسایی کرده‌اند. رئیسی و همکاران (Reisi *et al.*, 2016) نیز در تحقیق نشان داده‌اند که پنج عامل اقتصادی، اجتماعی، محیطی، رفتاری و ترویجی از مهم‌ترین مولف‌ها توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی محسوب می‌شوند.

نتایج تحقیق نادری و همکاران (Naderi *et al.*, 2016) نشان داده‌اند که سوء مدیریت کلان و فقدان تشخیص اولویت‌های بخش کشاورزی، ناتوانی سامانه اطلاع‌رسانی دولت جهت خدمت‌رسانی به طرح‌های ایده محور کشاورزی، ضعف مدیریتی و عدم اتخاذ تصمیمات راهبردی برای پیشرفت در بخش کشاورزی، محدودیت اختصاص سوله برای استارت‌آپ‌های کشاورزی در پارک علم و فناوری، جذابیت پایین فعالیت در بخش کشاورزی برای جذب سرمایه، کمبود

۲) موانع فردی-مهارتی توسعه کارآفرینی کشاورزی چیست؟
 ۳) دانش آموختگان پیرامون موانع اداری و قانونی توسعه کارآفرینی کشاورزی چه دیدگاه‌هایی دارند؟ (۴) موانع عدم توانایی تشخیص فرصت کارآفرینی کدام‌اند؟ (۵) دانش آموختگان کشاورزی چه موانع حمایتی را برای توسعه کارآفرینی متصورند؟ (۶) موانع مدیریتی توسعه کارآفرینی از دیدگاه دانش آموختگان کدام‌اند؟ و (۷) چه موانع زمینه‌ای در توسعه کارآفرینی کشاورزی می‌توانند وجود داشته باشند؟ در همین راستا، مدل مفهومی پژوهش حاضر که شامل تمام موانع و متغیرهای بالقوه مورد بررسی در پژوهش است، در شکل (۱) آمده است.

گلخانه‌ای عوامل محیط زیستی، اجتماعی، قانونی، تکنولوژیکی، سیاسی و اقتصادی را از مهمترین چالش‌ها و موانع کارآفرینی سبز نشان داده‌اند.

به طور کلی، بر طبق بررسی پیشینه پژوهش، موانع کارآفرینی در بخش کشاورزی را می‌توان در هفت دسته کلی شامل موانع اقتصادی و مالی، موانع فردی-مهارتی، موانع اداری-قانونی، موانع عدم توانایی تشخیص فرصت، موانع حمایتی، موانع مدیریتی، و موانع زمینه‌ای دسته‌بندی کرد. بر همین اساس، سؤالات تحقیق بدین شرح مطرح می‌گردند: (۱) موانع اقتصادی و مالی کارآفرینی در بخش کشاورزی کدام‌اند؟

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

Figure 1. The conceptual framework

در قلب هفت بُعد شامل: ۱- اقتصادی و مالی (۸ گویه)، ۲- فردی-مهارتی (۴ گویه)، ۳- اداری-قانونی (۸ گویه)، ۴- عدم توانایی تشخیص فرصت (۵ گویه)، ۵- موانع حمایتی (۶ گویه)، ۶- مدیریتی (۴ گویه)، ۷- زمینه‌ای (۱۲ گویه) و در قلب طیف لیبرت پنج‌درجه‌ای از یک (کاملاً مخالفم) تا پنج (کاملاً موافقم) دسته‌بندی و تدوین گردید. روایی محتوایی پرسشنامه با استفاده از نظر متخصصان موضوعی دانشگاه یاسوج، معاونت توسعه منابع انسانی سازمان جهاد کشاورزی استان کهگیلویه و بویراحمد و همچنین کارآفرینان برتر در بخش کشاورزی مورد بررسی و بازنگری قرار گرفت. برای سنجش پایایی ابزار پژوهش، مطالعه راهنما با استفاده از ۱۵ دانش آموخته کشاورزی در شهرستان باشت استان کهگیلویه و بویراحمد صورت پذیرفت. پس از انجام مطالعه راهنما، پایایی سؤالات پرسشنامه با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ مورد بررسی قرار گرفت. جدول (۲) نتایج حاصل از آزمون آلفای کرونباخ را نشان می‌دهد. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS²³ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. برای تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری مناسب توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار) و استنباطی (همبستگی، مقایسه میانگین‌ها) استفاده شد.

مواد و روش‌ها

رویکرد روش‌شناختی در این پژوهش تحلیلی-توصیفی با استفاده از پیمایش است. جامعه آماری پژوهش حاضر دانش آموختگان کشاورزی ساکن در منطقه کهگیلویه (شهرستان‌های چرام و دهدشت) بود که در سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی عضویت داشتند. منطقه کهگیلویه از نظر درجه توسعه‌یافتگی و سطح مکانیزاسیون جزء مناطق توسعه‌نیافته کشاورزی در استان محسوب می‌گردد. این در حالی است که از نظر سطح اراضی (زراعی و باغی) و ظرفیت تولیدات کشاورزی در جایگاه مطلوبی قرار دارد (Karami et al., 2017). طبق آمار و اطلاعات به‌دست آمده از سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی استان کهگیلویه و بویراحمد، حدود ۳۰۰ دانش‌آموخته کشاورزی در این دو شهرستان عضو سازمان نظم مهندسی هستند که با استفاده از جدول نمونه‌گیری کرجسی و مورگان (۱۹۷۰)، حجم نمونه آماری ۱۴۰ نفر تعیین و به‌صورت تصادفی ساده در بین جامعه آماری توزیع گردید. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق‌ساخته بود که بر اساس اهداف پژوهش و مبتنی بر مرور پیشینه نگاشته‌ها تدوین شد. پرسشنامه تهیه شده حاوی ۴۷ گویه بود که بر اساس نظر کارشناسان و متخصصان موضوعی

جدول ۱- نتایج حاصل از آزمون آلفای کرونباخ

Table 1. Cronbach's alpha coefficients

کرونباخ آلفا Cronbach's alpha	تعداد گویه Number of items	متغیرها Variables
0.725	8	موانع اقتصادی و مالی Economic and financial barriers
0.675	4	موانع فردی-مهارتی Personal-practical barriers
0.761	8	موانع اداری - قانونی Administrative-legal barriers
0.819	5	موانع عدم توانایی تشخیص فرصت Opportunity recognition barriers
0.705	6	موانع حمایتی Supporting barriers
0.751	4	موانع مدیریتی Management barriers
0.854	12	موانع زمینه‌ای Context barriers

بهترین زمینه برای کارآفرینی معرفی کردند و گیاهان دارویی و زیتنی (۳۲/۱ درصد)، دامداری (۱۶/۸ درصد)، زراعت (۹/۲۰ درصد) و شیلات (۶/۹۰ درصد) به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند.

رتبه‌بندی موانع توسعه کارآفرینی کشاورزی

در گام بعدی پژوهش، از دیدگاه دانش‌آموختگان کشاورزی مورد مطالعه، موانع توسعه کارآفرینی کشاورزی مورد بررسی قرار گرفت. برای این منظور، نمره میانگین نظرات، انحراف معیار و ضریب تغییرات برای هریک از مؤلفه‌های مطروحه اخذ گردید که نتایج حاصل در جدول ۲ آمده‌اند. همان گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌گردد، دانش‌آموختگان کشاورزی مورد مطالعه «موانع اقتصادی و مالی» را به‌عنوان اولین مانع توسعه کارآفرینی نشان داده‌اند. غیاثوند غیثی (Ghiasi, 2019) نیز در مطالعه خود موانع مالی را به‌عنوان مهمترین مانع توسعه کارآفرینی گزارش نموده است. پس از آن، «موانع حمایتی» در مرتبه دوم قرار دارد. به‌عبارتی، عدم دریافت حمایت‌های کافی مادی و معنوی از کارآفرین و کارآفرینی نیز مورد توجه دانش‌آموختگان کشاورزی بوده است. این بخش نتایج همسو با نتایج تحقیق تانوار و هاردواج (Tanwar & Bhardwaj, 2022) است که نبود حمایت کافی از ایده‌ها و نوآوری‌های کشاورزی را عامل عدم توسعه آن دانسته‌اند. در این میان، «موانع زمینه‌ای» در مرتبه سوم قرار گرفته‌اند و دانش‌آموختگان کشاورزی زمینه بروز و توسعه کارآفرینی را نامساعد می‌دانستند. مؤمنی هلالی و مؤذن (Moumenihelali & Moazen, 2015) و احسانی‌فر و همکاران (Ehsanifar et al., 2016) نیز در مطالعات خود موانع زمینه‌ای از جمله زیرساختی و محیطی را به‌عنوان مهمترین موانع کارآفرینی کشاورزی شناسایی کرده‌اند.

نتایج و بحث**ویژگی‌های فردی دانش‌آموختگان مورد مطالعه**

یافته‌های حاصل از تحلیل توصیفی ویژگی‌های فردی دانش‌آموختگان مورد مطالعه بیانگر آن هستند که کل پرسشنامه‌های گردآوری‌شده، ۱۳۳ عدد (نرخ بازگشت ۹۵ درصد) بودند که از این تعداد، ۴۶/۶ درصد از دانش‌آموختگان در شهر دهدشت، ۲۷/۸ درصد در شهر چرام و ۲۵/۶ درصد در توابع شهرستان‌های چرام و دهدشت سکونت داشتند. از نظر جنسیت در بین کل ۱۳۳ نفر پاسخگو، ۶۳/۹ درصد از پاسخگویان زن و ۳۶/۱ درصد آنها مرد بودند. بنابراین، اکثر افراد مشارکت‌کننده در پژوهش را زنان با فراوانی ۸۵ نفر تشکیل دادند. همچنین با توجه به گروه سنی پاسخگویان، میانگین سنی پاسخ‌دهندگان برابر ۳۲ سال بود. جوان‌ترین آنها ۲۵ سال و مسن‌ترین آنها ۴۰ سال سن داشت. همچنین، حدود ۴۷/۹ درصد از پاسخگویان با بیشترین فراوانی (۵۷)، بین ۳۰-۳۵ سال سن قرار داشتند. توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه از نظر تحصیلات نشان داد که حدود ۶۷/۷ درصد با فراوانی ۹۰ نفر از آنها دارای مدرک تحصیلی کارشناسی بودند که بیشترین فراوانی را داشتند. همچنین، ۳۰/۱ درصد با فراوانی ۴۰ نفر دارای مدرک کارشناسی ارشد و ۲/۳ درصد با فراوانی سه نفر دارای تحصیلات دکتری بودند. افزون بر این، اکثریت پاسخگویان (۸۲ نفر معادل ۶۲/۱ درصد) در زمینه کشاورزی فعالیت داشتند و از این تعداد، ۶۳/۸ درصد در زمینه زراعت، ۲۸/۸ درصد در زمینه باغداری، ۱۷/۳ درصد در بخش دامداری فعالیت داشتند. در بین افراد فعال در زمینه کشاورزی، پنج نفر معادل ۳۸/۵ درصد زیر پنج سال، هفت نفر معادل ۵۳/۸ درصد بین پنج تا ۱۰ سال و یک نفر معادل ۷/۷ درصد بین ۱۰ تا ۱۵ سال سابقه فعالیت کشاورزی داشتند. افزون بر این، اکثریت آنها (۴۶ نفر معادل ۳۵/۱ درصد) باغداری را

جدول ۲- شاخص‌های توصیفی متغیرها

Table 2. Descriptive indices of variables

رتبه Rank	ضریب تغییرات CV	انحراف معیار SD	میانگین Mean	متغیرها Variables
1	0.17	0.68	3.98	موانع اقتصادی و مالی Economic and financial barriers
2	0.20	0.82	4.05	موانع حمایتی Supporting barriers
3	0.20	0.73	3.57	موانع زمینه‌ای Context barriers
4	0.22	0.88	3.95	موانع مدیریتی Management barriers
5	0.23	0.91	4.03	موانع عدم توانایی تشخیص فرصت Opportunity-recognition barriers
6	0.25	0.97	3.89	موانع فردی- مهارتی Personal-practical barriers
7	0.25	0.92	3.65	موانع اداری - قانونی Administrative-legal barriers

* The range of the mean is from 1 to 5.

* دامنه میانگین ۱ تا ۵ است.

موافقت بالایی پاسخگویان با چالش‌های شناسایی شده در منطقه مورد بررسی می‌است، در غیر این صورت نشان‌دهنده مخالفت در این زمینه است. نتایج حاصل از این آزمون در جدول (۳) نشان داده شده‌اند. برطبق نتایج مندرج در جدول (۳)، عوامل اقتصادی و مالی، فردی-مهارتی، اداری-قانونی، موانع حمایتی، عدم توانایی تشخیص فرصت، مدیریتی، و زمینه‌ای میانگینی بالاتر از عدد سه را به‌دست آورده‌اند که نشان از موافقت بالایی پاسخگویان با وجود موانع ذکر شده دارد.

بررسی وضعیت موانع و چالش‌های کارآفرینی

جهت بررسی وضعیت موانع و چالش‌های کارآفرینی دانش‌آموختگان کشاورزی در منطقه کهگیلویه از آزمون تی‌تست تک‌نمونه استفاده شده است. با توجه به این که تمامی سؤالات با طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت سنجیده شده‌اند (عدد یک نشان‌دهنده وضعیت کاملاً مخالف تا عدد پنج نشان‌دهنده کاملاً موافق)، بنا بر این، می‌توان عدد سه را به عنوان حد آستانه در نظر گرفت. در صورتی که میانگین وضعیت شاخص‌های موردنظر بالایی عدد سه باشد، نشان‌دهنده میزان

جدول ۳- تی‌تست تک‌نمونه تحلیل وضعیت کارآفرینی در بخش کشاورزی

Table 3. One-sample t-test analysis of the entrepreneurship situation in the agricultural sector

تفاوت میانگین Mean difference	سطح معناداری Sig. (2-tailed)	آماره t	انحراف معیار SD	میانگین Mean	متغیرها Variables
0.98	0.001	13.45	0.68	3.98	موانع اقتصادی و مالی Economic and financial barriers
0.89	0.001	11.23	0.97	3.89	موانع فردی- مهارتی Personal-practical barriers
0.65	0.001	9.26	0.92	3.65	موانع اداری- قانونی Administrative-legal barriers
1.03	0.001	13.02	0.91	4.03	موانع عدم توانایی تشخیص فرصت Opportunity-recognition barriers
1.04	0.001	14.61	0.82	4.05	موانع حمایتی Supporting barriers
0.95	0.001	12.42	0.88	3.95	موانع مدیریتی Management barriers
0.73	0.001	8.05	0.73	3.57	موانع زمینه‌ای Context barriers

* The range of the mean is from 1 to 5.

* دامنه میانگین ۱ تا ۵ است.

برای سرمایه‌گذاری با میانگین (۴/۱۳) و ضریب تغییرات (۰/۲۵)، به ترتیب رتبه‌های دوم و سوم را به‌خود اختصاص داده‌اند. علاوه بر این، وجود رقبای متعدد و زیاد در منطقه با میانگین (۳/۶۰) و ضریب تغییرات (۰/۶۳) در آخرین رتبه از مؤلفه‌های مانع اقتصادی- مالی کارآفرینی دانش‌آموختگان کشاورزی قرار دارد. پژوهشگران استدلال کرده‌اند که موانع اقتصادی و مالی حوزه‌ای که فرد در آن به فعالیت می‌پردازد بر تمایل وی برای فعالیت کارآفرینی تأثیر به‌سزایی دارد. به‌عبارت دیگر، نرخ کارآفرینی با موانع اقتصادی و مالی ارتباط دارد و اعتبار تخصیص یافته به بخش خصوصی منعکس‌کننده دسترسی بنگاه‌ها به منابع مالی است. نرخ پایین مشارکت اقتصادی و فعالیت‌های کارآفرینانه دانش‌آموختگان کشاورزی موجب اهمیت روزافزون ترویج کسب و کارهای کارآفرینانه در بین آن‌ها شده است (Valizadeh et al., 2020). از این رو، یافته‌های این بخش از تحقیق همسو با یافته‌های غیاثوند

موانع اقتصادی و مالی در کارآفرینی

موانع اقتصادی و مالی با هشت گویه مورد بررسی قرار گرفتند. بر اساس نتایج مندرج در جدول (۴)، موانع اقتصادی- مالی کل نمره میانگین ۳/۹۰ را کسب کرده‌اند که نشان‌دهنده میزان موافقت متوسط رو به بالایی پاسخگویان با مانع مذکور است. مفهوم این موضوع آن است که دانش‌آموختگان کشاورزی مورد مطالعه، مانع اقتصادی- مالی را در حد نسبتاً بالایی می‌دانند. با بررسی گویه‌های اقتصادی و مالی مشخص شد که هزینه بالای تأمین تجهیزات و ملزومات اولیه جهت راه‌اندازی کسب و کار کشاورزی با میانگین (۴/۳۲) و ضریب تغییرات (۰/۲۱) مهمترین مانع کارآفرینی دانش‌آموختگان کشاورزی در منطقه مورد مطالعه بود. علاوه بر این، هزینه بالا و حاشیه سود پایین فعالیت‌های مرتبط با فعالیت‌های کشاورزی دانش‌آموختگان با میانگین (۴/۱۶) و ضریب تغییرات (۰/۲۵)، و عدم دسترسی به منابع مالی لازم

غیاثی (Ghiasvand Ghiasi, 2019) هستند که موانع مالی را به‌عنوان مهمترین مانع توسعه کارآفرینی گزارش نمود.

جدول ۴- رتبه‌بندی گویه‌های مانع اقتصادی و مالی بر اساس ضریب تغییرات

Table 4. Ranking of economic-financial barriers based on the coefficient of variation (CV)

Rank	CV	SD	Mean	گویه‌های مانع اقتصادی و مالی
رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	Economic-financial barriers' items
1	0.21	0.89	4.32	هزینه بالای تأمین تجهیزات و ملزومات اولیه کسب و کار کشاورزی The high cost of providing basic equipment and essentials for agricultural business
2	0.25	1.01	4.16	هزینه بالا و حاشیه سود پایین فعالیت‌های مرتبط با فعالیت‌های کشاورزی The high cost and low profit margin of activities related to agricultural activities
3	0.25	1.05	4.13	عدم دسترسی به منابع مالی لازم برای سرمایه‌گذاری Lack of access to the necessary financial resources for investment
4	0.26	1.03	3.92	عدم تمایل بخش خصوصی به فعالیت در بخش نوآورانه کشاورزی Unwillingness of the private sector to work in the innovative sector of agriculture
5	0.26	1.05	3.87	عدم استقبال بازار به خرید خدمات یا محصولات شرکت‌های نوپا Lack of market acceptance to buy services or products of start-up companies
6	0.26	1.12	3.95	رکود اقتصادی حاکم بر جامعه و منطقه Economic recession ruling the society and the region
7	0.28	1.09	3.95	ریسک و خطرپذیری بالای کسب و کارهای نوپای کشاورزی The high risk and vulnerability of new agricultural businesses
8	0.35	1.27	3.60	وجود رقبای متعدد و زیاد در منطقه The presence of many competitors in the region
-	0.17	0.68	3.98	مانع اقتصادی-مالی Economic-financial barriers

* The range of the mean is from 1 to 5.

*دامنه میانگین ۱ تا ۵ است.

فردی-مهارتی کارآفرینی دانش‌آموختگان کشاورزی در منطقه مورد مطالعه بود. علاوه بر این، فقدان سواد و آگاهی لازم در فعالان بخش کشاورزی یا میانگین (۴/۰۲) و ضریب تغییرات (۰/۳۰)، و ناکافی بودن مهارت و تجربه مناسب برای راه‌اندازی کسب و کار جدید در بین دانش‌آموختگان کشاورزی با میانگین (۳/۷۷) و ضریب تغییرات (۰/۳۰۷) به‌ترتیب رتبه‌های دوم و سوم را به‌خود اختصاص داده‌اند.

موانع فردی-مهارتی

بر اساس نتایج مندرج در جدول (۵)، چالش‌ها و موانع فردی-مهارتی نمره میانگین ۳/۸۹ را کسب کرده‌اند که نشان‌دهنده میزان موافقت متوسط رو به زیاد دانش‌آموختگان کشاورزی مورد مطالعه با مانع مذکور است. با بررسی گویه‌های مانع فردی-مهارتی مشخص شد که نبود هم‌تیمی همراه و متخصص برای راه‌اندازی کسب و کارها با میانگین (۴/۰۶) و ضریب تغییرات (۰/۲۸۲) مهمترین مانع

جدول ۵- رتبه‌بندی گویه‌های مانع فردی-مهارتی بر اساس ضریب تغییرات

Table 5. Ranking of personal-practical barriers based on the coefficient of variation (CV)

Rank	CV	SD	Mean	گویه‌های مانع فردی-مهارتی
رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	Personal-practical barriers' items
1	0.28	1.10	4.06	نبود هم‌تیمی همراه و متخصص برای راه‌اندازی کسب و کارهای Absence of a companion and expert teammate to start businesses
2	0.30	1.19	4.02	فقدان سواد و آگاهی لازم در فعالان بخش کشاورزی Lack of necessary literacy and awareness in agriculture sector activists
3	0.30	1.11	3.77	ناکافی بودن مهارت و تجربه مناسب برای راه‌اندازی کسب و کار Insufficient skills and experience to start a business
4	0/32	1.13	3.73	عدم تناسب دروس ارائه شده در دانشگاه با نیازهای واقعی بازار کسب و کارهای نوپا Inadequacy of the courses offered in the university with the real needs of the start-up business market
-	0.25	0.97	3.89	فردی-مهارتی Personal-practical barriers

* The range of the mean is from 1 to 5.

*دامنه میانگین ۱ تا ۵ است.

برای اقدام به کارآفرینی، به مهارت‌هایی خاص (شخصی، فنی و مدیریتی) نیاز است که فرد می‌تواند با تکیه بر آنان اقدامات کارآفرینانه خود را جامه عمل پوشاند و در این راه موفق باشد. ویژگی‌های کلیدی روانشناختی کارآفرینانه شامل خطرپذیری، کانون کنترل (چگونگی نسبت دادن نتایج مثبت یا منفی به خود یا دیگران)، توفیق‌طلبی، نیاز به موفقیت، خلاقیت، سلامت فکری، نوآوری، قدرت تحمل ابهام (پذیرفتن قطعی نبودن موفقیت)، چالش‌طلبی، و عملگرایی هستند. به طور کلی، وجود ویژگی‌های فردی کارآفرینی در دانش‌آموختگان، یک سرمایه بی‌نظیر به حساب می‌آید که سازمان را قادر می‌سازد با استفاده از این قابلیت‌ها، آسان‌تر و با سرمایه‌گذاری و صرف وقت کمتر برای گزینش و آموزش کارکنان به‌سمت کارآفرینی سوق یابد (Karamti & Abd-

Mouleh, 2022). این در حالی است که موانع فردی-مهارتی در بین دانش‌آموختگان کشاورزی مشهود است. این یافته همسو با یافته‌های زمانی و محمدی (Zamani & Mohammadi, 2018) است که نشان دادند نبود هم‌گروهی همراه و متخصص برای راه‌اندازی کسب و کار، ترس از ناکامی در راه‌اندازی و توسعه کسب و کار توسط زنان، کمبود مهارت در راه‌اندازی کسب و کار نوپا (نداشتن مهارت‌ها و تجربه مناسب و کافی)، سطح سواد و آگاهی پایین فعالان بخش کشاورزی در استفاده از محصولات و خدمات کسب و کارهای نوپا، عدم تناسب دروس ارائه شده در دانشگاه با نیازهای واقعی بازار کسب و کارهای نوپا، وجود ذهنیت منفی نسبت به کارآفرینی و تمایل به کار دولتی از مهمترین موانع کارآفرینی به‌شمار می‌روند.

موانع اداری-قانونی

تغییرات (۱/۳۲) پایین‌ترین رتبه را در بین چالش‌های اداری-قانونی به‌دست آورده است. توسعه کارآفرینی به‌طور قابل توجهی از فقدان نهادهای باکیفیت آسیب می‌بیند. مؤسسات با کیفیت برتر به کارآفرینی مولد پاداش و انگیزه‌های رفتار رانت‌جویانه را کاهش می‌دهند. بنابراین، منابع را به‌سمت فعالیت‌های مولدتر هدایت می‌کنند و در نتیجه کارآفرینی را افزایش می‌دهند (Chambers & Munemo, 2019). شواهد نشان می‌دهند که مقررات پیچیده دولتی به‌ویژه برای افراد با سطح تحصیلات بالا، افراد را از شروع کسب‌وکار باز می‌دارند (Zivari et al., 2020). لذا، دولت‌ها با تمرکز بر گسترش کیفیت نهادهای نظارتی و اعمال مداخلات سیاستی (سیاست‌هایی را برای کوچک کردن اقتصاد غیررسمی بدون ایجاد مانع در بهره‌وری کارآفرینی) می‌توانند موقعیت بهتری برای تغییرات کارآفرینانه، تحولات ساختاری و در نتیجه رشد اقتصادی داشته باشند (Fredström et al., 2021).

بر اساس نتایج مندرج در جدول (۶)، چالش‌ها یا موانع اداری-قانونی نمره میانگین ۳/۷۱ را کسب کرده‌اند که نشان‌دهنده میزان موافقت متوسط به بالای پاسخگویان با مانع مذکور است. با بررسی گویه‌های اداری قانونی مشخص شد که وجود مافیای واردات و عدم رقابت عادلانه در بازارهای موجود برای فعالیت کشاورزی با میانگین (۳/۷۳) و ضریب تغییرات (۰/۳۱) مهمترین مانع اداری-قانونی کارآفرینی دانش‌آموختگان کشاورزی در منطقه مورد مطالعه است. علاوه بر این، وجود قوانین و مقررات پیچیده ثبت شرکت‌ها در بخش کشاورزی با میانگین (۳/۸۶) و ضریب تغییرات (۰/۳۱۹)، خلاءهای قانون (عدم حمایت از کارآفرینی) برای ایجاد کسب و کار در بخش کشاورزی با میانگین (۳/۸۹) و ضریب تغییرات (۰/۳۲۰)، به‌ترتیب رتبه‌های دوم و سوم را به خود اختصاص داده‌اند. علاوه بر این، طولانی‌بودن روند اخذ پروانه ساخت در بخش کشاورزی با میانگین (۳/۱۸) و ضریب

جدول ۶- رتبه‌بندی گویه‌های مانع اداری-قانونی بر اساس ضریب تغییرات

رتبه Rank	ضریب تغییرات CV	انحراف معیار SD	میانگین Mean	گویه‌های مانع اداری-قانونی Administrative-legal barriers' items
1	0.31	1.09	3.75	وجود مافیای واردات و عدم رقابت عادلانه در بازارهای موجود Existence of import mafia and lack of fair competition in existing markets
2	0.31	1.16	3.86	وجود قوانین و مقررات پیچیده ثبت شرکت‌ها Existence of complex rules and regulations for registering companies
3	0.32	1.16	3.89	خلاءهای قانون (عدم حمایت از کارآفرینی) Gaps in the labor law (lack of support for entrepreneurship)
4	0.33	1.14	3.70	زمان‌بر و هزینه‌بر بودن فرایند اخذ مجوزهای لازم The process of obtaining necessary permits is time-consuming and costly
5	0.35	1.23	3.83	مشکل دریافت مجوز، پیچیدگی و بوروکراسی اداری The problem of obtaining permission, complexity, and administrative bureaucracy
6	0.38	1.27	3.56	وجود قوانین و مقررات مالیاتی دست و پاگیر در بخش کشاورزی Existence of cumbersome tax laws and regulations in the agricultural sector
7	0.44	1.41	3.45	عدم وجود متولی دولتی و حامی مشخص در حوزه کسب و کارهای نوپا Absence of a specific government trustee and supporter in the field of start-up businesses
8	0.44	1.32	3.18	طولانی بودن روند اخذ پروانه ساخت در بخش کشاورزی The long process of obtaining a construction permit in the agricultural sector
-	0.25	0.92	3.65	اداری-قانونی Administrative-legal barriers

* The range of the mean is from 1 to 5.

* دامنه میانگین ۱ تا ۵ است.

عدم توان تشخیص فرصت کارآفرینی

جهت ایجاد فرصت کارآفرینی در بخش کشاورزی با میانگین (۳/۸۷) و ضریب تغییرات (۰/۳۷۱) پایین‌ترین رتبه را در بین مؤلفه‌های عدم توانایی تشخیص فرصت کارآفرینی به‌دست آورده است. بدون قدرت تشخیص فرصت، فعالیت‌های کارآفرینانه نمی‌توانند بروز و ظهور داشته باشند حتی اگر فرد دارای تمام ویژگی‌هایی باشد که در موفقیت فرایند ایجاد سرمایه‌گذاری مؤثر است (Shamsi et al., 2022). لذا، می‌توان بیان کرد که عدم توانایی تشخیص فرصت‌های کارآفرینانه پیش‌شرط اصلی نوآوری و نقطه عطف فعالیت‌هایی است که جهت تبدیل یک ایده به سرمایه صورت می‌گیرند (Shojaeifard, 2022). فرصت‌های کارآفرینی به دو نوع اصلی فرصت‌های نوآوری (مربوط به ایجاد) و فرصت‌های بازار (مربوط به هوشیاری و کشف نواقص بازار) تقسیم می‌شوند (Lundberg & Rehnfors, 2018) که هر دو این فرصت‌ها لازم و برای توسعه کارآفرینی ضروری هستند.

یکی از خصیصه‌های بارز کارآفرینی، توان تشخیص فرصت‌های کارآفرینانه است. براساس نتایج مندرج در جدول (۷)، عدم توانایی تشخیص فرصت کارآفرینی در بین دانش‌آموختگان مورد مطالعه، میانگین ۴/۰۳ را کسب کرده است که نشان‌دهنده میزان موافقت زیاد پاسخگویان با مانع مذکور است. با بررسی گویه‌های این مانع مشخص شد که نبود راهبردهای نوآورانه برای تشویق دانشجویان به حضور در کسب و کارهای کشاورزی با میانگین (۳/۳۹) و ضریب تغییرات (۰/۱۹۱) مهمترین مؤلفه عدم توانایی تشخیص فرصت کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه بود. علاوه بر این، نبود فرصت‌های شغلی مناسب در بخش کشاورزی با میانگین (۳/۹۴) و ضریب تغییرات (۰/۲۵۴)، و عدم رقابت بر روی فرصت‌های شغلی موجود در بخش کشاورزی با میانگین (۳/۷۴) و ضریب تغییرات (۰/۲۹۳) به‌ترتیب رتبه‌های دوم و سوم را به‌خود اختصاص داده‌اند. همچنین، فقدان راهکارهای نوآورانه

جدول ۷- رتبه‌بندی گویه‌های عدم توانایی تشخیص فرصت کارآفرینی بر اساس ضریب تغییرات

رتبه Rank	ضریب تغییرات CV	انحراف معیار SD	میانگین Mean	گویه‌های عدم توانایی تشخیص فرصت کارآفرینی Opportunity recognition barriers' items
1	0.19	0.83	3.39	نود راهبردهای نوآورانه برای تشویق دانشجویان به حضور در کسب و کارهای کشاورزی Lack of innovative strategies to encourage students to participate in agricultural businesses
2	0.25	0.99	3.94	نود فرصت‌های شغلی مناسب در بخش کشاورزی Lack of suitable job opportunities in the agricultural sector
3	0.29	1.07	3.74	عدم رقابت بر روی فرصت‌های شغلی موجود در بخش کشاورزی Lack of competition on job opportunities in the agricultural sector
4	0.32	1.25	3.97	فقدان ایده برای شروع کسب‌وکار نوپا و کارآفرینانه در بخش کشاورزی Lack of an idea to start a start-up entrepreneurial business in the agricultural sector
5	0.37	1.36	3.87	فقدان راهکارهای نوآورانه جهت ایجاد فرصت کارآفرینی در بخش کشاورزی Lack of innovative solutions to create entrepreneurial opportunities in the agricultural sector
-	0.23	0.91	4.03	عدم توانایی تشخیص فرصت کارآفرینی Opportunity-recognition barriers

* The range of the mean is from 1 to 5.

* دامنه میانگین ۱ تا ۵ است.

موانع حمایتی

حمایت خانواده و دوستان برای ایجاد کسب و کارهای کشاورزی با میانگین (۳/۹۸) و ضریب تغییرات (۰/۲۴۲) پایین‌ترین رتبه را در بین چالش‌های حمایتی کارآفرینی به‌دست آورده است. این یافته‌ها همسو با یافته‌های مؤمنی هلالی و مؤذن (Moumenihelali & Moazen, 2015) و احسانی‌فر و همکاران (Ehsanifar *et al.*, 2016) هستند مبنی بر این که عدم دریافت حمایت کافی یکی از دلایل توسعه‌نیافتگی کارآفرینی است. مطابق با تئوری حمایت سازمانی، حمایت‌های دولتی زمینه‌ساز و محیط پشتیبانی‌کننده از این گونه فعالیت‌ها از مهمترین عوامل کارآفرینی به‌شمار می‌رود (Ahmadi *et al.*, 2018). پژوهشگران نیز معتقدند که افرادی که از پشتیبانی و حمایت اطرافیان برخوردارند تمایل بیشتری به رفتار کارآفرینانه دارند چراکه حمایت از کار (مانند حمایت خانواده و دوستان)، هریک به‌طور متفاوت در کاهش عوامل تنش‌زا و فشارهای ناشی از ایجاد کار مؤثر است (Safarzadeh & Zahedi, 2016).

بر اساس نتایج مندرج در جدول (۸)، موانع حمایتی نمره میانگین ۴/۰۴ را کسب کرده‌اند که نشان‌دهنده میزان موافقت زیاد پاسخگویان با مانع مذکور است. به عبارتی دیگر، دانش‌آموختگان کشاورزی مورد مطالعه موانع و کمبودهای حمایتی از کارآفرینی را در حد بالایی نشان داده‌اند. با بررسی گویه‌های چالش حمایتی مشخص شد که عدم ارائه خدمات مناسب توسط سازمان جهاد کشاورزی و سایر سازمان‌های مرتبط برای ایجاد کسب و کار با میانگین (۴/۲۷) و ضریب تغییرات (۰/۱۸۶) مهمترین مانع حمایتی در منطقه مورد مطالعه است. علاوه بر این، نبود حمایت کافی از طرح‌ها و ایده‌های دانشجویی کشاورزی از سوی دانشگاه با میانگین (۴/۲۹) و ضریب تغییرات (۰/۱۹۴)، فقدان کلاس‌های آموزشی-ترویجی در زمینه مسائل مرتبط با کارآفرینی با میانگین (۴/۲۹) و ضریب تغییرات (۰/۲۰۵) به‌ترتیب رتبه‌های دوم و سوم را به‌خود اختصاص داده‌اند. علاوه بر این، عدم

جدول ۸- رتبه‌بندی گویه‌های مانع حمایتی بر اساس ضریب تغییرات

رتبه Rank	ضریب تغییرات CV	انحراف معیار SD	میانگین Mean	گویه‌های موانع حمایتی Supporting barriers' items
1	0.18	0.77	4.27	عدم ارائه خدمات مناسب توسط سازمان جهاد کشاورزی و سایر سازمان‌های مرتبط Failure to provide proper services by the Jihad Keshavarzi organization and other related organizations
2	0.19	0.86	4.29	نود حمایت کافی از طرح‌ها و ایده‌های دانشجویی کشاورزی از سوی دانشگاه Lack of sufficient support for the plans and ideas of agricultural students from the university
3	0.20	0.89	4.29	فقدان کلاس‌های آموزشی-ترویجی در زمینه مسائل مرتبط با کارآفرینی Lack of educational-promotional classes in the field of issues related to entrepreneurship
4	0.21	0.85	4.23	عدم تمایل تشکلهای تولیدی مثل اتحادیه‌ها به تولید محصولات راهبردی The unwillingness of production organizations, such as unions to produce strategic products
5	0.22	0.90	4.18	فقدان پژوهش‌های کاربردی در زمینه توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی Lack of applied research in the field of entrepreneurship development in the agricultural sector
6	0.24	0.96	3.98	عدم حمایت خانواده و دوستان برای ایجاد کسب و کارهای کشاورزی Lack of support from family and friends to establish agricultural businesses
-	0.21	0.82	4.04	مانع حمایتی Supporting barriers

* The range of the mean is from 1 to 5.

* دامنه میانگین ۱ تا ۵ است.

موانع مدیریتی کارآفرینی

(۰/۲۴۹) مهمترین مانع مدیریتی کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه است. علاوه بر این، ضعف مدیریتی و عدم اتخاذ تصمیمات راهبردی برای پیشرفت در بخش کشاورزی با میانگین (۴/۱۱) و ضریب تغییرات (۰/۲۵۲)، سوء مدیریت کلان و فقدان تشخیص اولویت‌های بخش کشاورزی با میانگین (۴/۰۱) و ضریب تغییرات (۰/۲۶۵)، به‌ترتیب رتبه‌های دوم و سوم را به‌خود اختصاص داده‌اند. علاوه بر این، عدم اختصاص مکان مناسب برای برگزاری استارت‌آپ‌های

بر اساس نتایج مندرج در جدول (۹)، چالش‌ها و موانع مدیریتی کارآفرینی نمره میانگین ۳/۹۵ را کسب کرده‌اند که نشان‌دهنده میزان موافقت متوسط رو به زیاد پاسخگویان با چالش مذکور است. با بررسی چالش‌های مدیریتی کارآفرینی مشخص شد که ضعف در سیستم اطلاع‌رسانی ادارات مرتبط با بخش کشاورزی پیرامون طرح‌های ایده‌محور کشاورزی (ایده‌های کارآفرینی) با میانگین (۴/۲۳) و ضریب تغییرات

شرایط و ویژگی‌های درونی سازمان نظیر ساختار، رویه‌های مدیریتی و شیوه‌های پاداش و تشویق در سازمان است. عوامل مدیریتی نظیر تهیه برنامه راهبردی، طرح جانشینی، صلاحیت جانشین، حاکمیت و کنترل، رهبری تحول‌گرا در بروز رفتارهای کارآفرینانه موثرند (Fadaei Keivance *et al.*, 2021).

کشاورزی در پارک‌های علم و فناوری با میانگین (۴/۰۵) و ضریب تغییرات (۰/۲۸۷) پایین‌ترین رتبه را در بین موانع مدیریتی کارآفرینی به‌دست آورده است. این یافته‌ها همسو با یافته‌های نادری و همکاران (Naderi *et al.*, 2016) هستند در این ارتباط که موانع مدیریتی یکی از مهمترین موانع توسعه کارآفرینی در بین دانشجویان و دانش‌آموختگان کشاورزی هستند. یکی از مهمترین عوامل مؤثر بر کارآفرینی سازمانی،

جدول ۹- رتبه‌بندی موانع مدیریتی کارآفرینی بر اساس ضریب تغییرات

Table 9. Ranking of management barriers based on the coefficient of variation (CV)

رتبه Rank	ضریب تغییرات CV	انحراف معیار SD	میانگین Mean	گروه‌های مانع مدیریتی کارآفرینی Management barriers' items
1	0.24	1.02	4.23	ضعف در سیستم اطلاع‌رسانی ادارات مرتبط با بخش کشاورزی پیرامون طرح‌های ایده محور کشاورزی (ایده‌های کارآفرینی) Weakness in the information system of the departments related to the agricultural sector regarding agricultural idea projects (entrepreneurial ideas)
2	0.25	1.01	4.11	ضعف مدیریتی و عدم اتخاذ تصمیمات راهبردی برای پیشرفت در بخش کشاورزی Management weakness and failure to make strategic decisions for progress in the agricultural sector
3	0.26	1.00	4.01	سوء مدیریت کلان و فقدان تشخیص اولویت‌های بخش کشاورزی Macro mismanagement and lack of identifying the priorities of the agricultural sector
4	0.28	1.14	4.05	عدم اختصاص مکان مناسب برای برگزاری استارت‌آپ‌های کشاورزی در پارک‌های علم و فناوری Not allocating a suitable place for holding agricultural start-ups in science and technology parks
-	0.23	0.88	3.95	مانع مدیریتی کارآفرینی Management barriers

* The range of the mean is from 1 to 5.

* دامنه میانگین ۱ تا ۵ است.

هستند مبنی بر این که احتمال بالای سرقت ایده به‌دلیل طولانی‌بودن روند اخذ پروانه ساخت در بخش کشاورزی، عوامل اقلیمی غیرقابل پیش‌بینی مانند آب و هوا، بارندگی، رطوبت و ... از مهمترین موانع کارآفرینی هستند. ادبیات کارآفرینی اذعان می‌کنند که فرصت‌های کارآفرینی از تغییرات در محیطی که یک کارآفرین در آن تکامل می‌یابد به وجود می‌آید. از سوی دیگر، در ادبیات به خوبی ثابت شده است که پایه‌های نهادی ضعیف و تلاطم‌های اقتصادی طولانی‌مدت، کشورهای در حال توسعه را از غلبه بر بحران‌ها باز می‌دارند، که این امر منجر به نهادینه‌سازی محیط کارآفرینی نامطلوب می‌شود (Karamti & Abd-Mouleh, 2022). آنچه که برای توسعه کارآفرینی ضروری است، محیط مساعدی است که کارآفرینی را در افراد و بیکاران تقویت نماید (Shamanian *et al.*, 2018) به طور کلی، کارآفرینان به زمینه‌هایی مانند سرمایه، دانش فنی (فناوری) و اطلاعات برای ایجاد یا رشد فعالیت‌های خود نیاز دارند (Ahmadi *et al.*, 2018). بر این اساس، بررسی زمینه‌های ایجاد کارآفرینی در بین دانش‌آموختگان امر بدیهی است.

موانع زمینه‌ای کارآفرینی

بر اساس نتایج مندرج در جدول (۱۰)، چالش و موانع زمینه‌ای کارآفرینی نمره میانگین ۳/۶۲ را کسب کرده‌اند که نشان‌دهنده میزان موافقت متوسط رو به زیاد پاسخگویان با مانع مذکور است. با بررسی موانع زمینه‌ای کارآفرینی مشخص شد که احتمال بالای سرقت تفکرات کشاورزی توسط دیگران با میانگین (۳/۸۷) و ضریب تغییرات (۰/۲۷۱) مهمترین مانع زمینه‌ای کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه است. علاوه بر این، ترس از ناکامی در راه‌اندازی و توسعه کسب‌وکار در بین فارغ‌التحصیلان کشاورزی با میانگین (۴/۰۴) و ضریب تغییرات (۰/۲۸۱)، فقدان سواد و آگاهی لازم در فعالان بخش کشاورزی در استفاده از محصولات و خدمات کسب‌وکارهای جدید با میانگین (۴/۰۲) و ضریب تغییرات (۰/۳۰۳)، به‌ترتیب رتبه‌های دوم و سوم را به‌خود اختصاص داده‌اند. علاوه بر این، طولانی بودن روند اخذ پروانه ساخت در بخش کشاورزی با میانگین (۳/۱۸) و ضریب تغییرات (۰/۴۴۲) پایین‌ترین رتبه را در بین موانع زمینه‌ای کارآفرینی به‌دست آورده است. این یافته‌ها همسو با یافته‌های تحقیق بالیان (Balyian, 20202)

جدول ۱۰- رتبه‌بندی موانع زمینه‌های کارآفرینی بر اساس ضریب تغییرات

Table 10. Ranking of context barriers based on the coefficient of variation (CV)

رتبه Rank	ضریب تغییرات CV	انحراف معیار SD	میانگین Mean	گروه‌های موانع زمینه‌های کارآفرینی Context barriers' items
1	0.27	1.02	3.87	احتمال بالای سرقت تفکرات کشاورزی توسط دیگران High probability of theft of agricultural ideas by others
2	0.28	1.08	4.04	ترس از ناکامی در راه‌اندازی و توسعه کسب‌وکار در بین فارغ‌التحصیلان کشاورزی Fear of failure in starting and developing business among agricultural graduates
3	0.30	1.20	4.05	وجود ذهنیت منفی نسبت به کارآفرینی و تمایل به کار دولتی Existence of negative mentality toward entrepreneurship and inclination toward government work
4	0.30	1.06	3.77	محدودیت در زمینه‌های کسب و کاری نوپا Restrictions in new business fields
5	0.33	1.12	3.44	عوامل اقلیمی غیر قابل پیش‌بینی مانند آب‌وهوا، بارندگی، رطوبت و ... Unpredictable climatic factors, such as weather, rainfall, humidity, etc.
6	0.34	1.20	3.47	جذابیت پایین سرمایه‌گذاری در فعالیت بخش کشاورزی Low attractiveness of investment in agricultural activity
7	0.34	1.19	3.67	نبود زیرساخت مناسب برای راه‌اندازی کسب‌وکار کشاورزی در منطقه Lack of proper infrastructure to start agricultural business in the region
8	0.34	1.17	3.67	نبود روحیه کارآفرینی در بین فارغ‌التحصیلان کشاورزی Lack of entrepreneurial spirit among agricultural graduates
9	0.35	1.30	3.71	وجود بیماری کرونا و نامشخص بودن آینده فعالیت‌های کشاورزی The existence of COVID-19 disease and the uncertainty of the future of agricultural activities
10	0.35	1.22	3.36	کمبود زمین در منطقه برای ایجاد کارآفرینی در بخش کشاورزی Lack of land in the region to create entrepreneurship in the agricultural sector
11	0.39	1.27	2.42	عدم علاقه و انگیزه کافی در فارغ‌التحصیلان رشته کشاورزی Lack of interest and sufficient motivation in the field of agriculture
12	0.40	1.30	3.44	عدم تمایل فارغ‌التحصیلان کشاورزی به خوداشتغالی در بخش کشاورزی The unwillingness of agricultural graduates to be self-employed in the agricultural sector
-	0.20	0.73	3.57	موانع زمینه‌های کارآفرینی Context barriers

* The range of the mean is from 1 to 5.

* دامنه میانگین ۱ تا ۵ است.

به منظور مقایسه موانع کارآفرینی در بین زنان و مردان از
آزمون من ویتنی استفاده شد. نتایج جدول (۱۱) نشان می‌دهند
که تفاوت معناداری بین زنان و مردان در موانع ایجاد
کارآفرینی وجود ندارد.

جدول ۱۱- مقایسه موانع از دیدگاه زنان و مردان

Table 11. Comparison of the viewpoints of women and men regarding the barriers

Z	سطح معناداری Sig. (2-tailed)	آماره یو U	میانگین رتبه‌های Mean Rank		موانع Barriers
			مرد Man	زن Woman	
-0.429	0.668	1958.00	68.71	66.44	اقتصادی و مالی Economic-financial barriers
-0.173	0.862	2005.00	66.27	67.41	فردی- مهارتی Personal-practical barriers
-0.358	0.720	1968.05	68.49	66.16	اداری- قانونی Administrative-legal barriers
-0.856	0.392	1867.05	63.41	69.03	عدم توانایی تشخیص فرصت Opportunity-recognition barriers
-0.967	0.334	1848.00	63.00	69.26	موانع حمایتی Supporting barriers
-0.886	0.375	1863.00	63.31	69.08	مدیریتی Management barriers
-0.378	0.706	1942.50	64.97	67.38	زمینه‌های Context barriers

* The range of the mean is from 1 to 5.

* دامنه میانگین ۱ تا ۵ است.

علاوه بر این، تفاوت معناداری بین موانع اقتصادی و مالی،
موانع حمایتی، مدیریتی، زمینه‌ای، اداری-قانونی، عدم توانایی
تشخیص فرصت و سطح تحصیلات دانش‌آموختگان
کشاورزی مشاهده نشد.
به‌منظور مقایسه موانع کارآفرینی و سطح تحصیلات
دانش‌آموختگان کشاورزی، از آزمون من ویتنی استفاده شد.
نتایج این آزمون در جدول (۱۲) نشان داده شده‌اند. نتایج
جدول نشان می‌دهند که بین سطح تحصیلات دانش‌آموختگان
کشاورزی و موانع فردی- مهارتی تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول ۱۲- مقایسه موانع از دیدگاه گروه‌های تحصیل کردگان

Table 12. Comparison of the point of view of different groups of graduates regarding the barriers

Z	سطح معناداری Sig. (2-tailed)	میانگین رتبه‌ای Mean Rank	میانگین رتبه‌ای Mean Rank		موانع Barriers
			کارشناسی ارشد Master's degree		
			کارشناسی Bachelor's degree		
-1.273	0.203	1554.500	59.36	67.53	اقتصادی و مالی Economic-financial barriers
-2.570	0.01	1303.00	53.08	70.36	فردی- مهارتی Personal-practical barriers
-1.580	0.114	1490.500	57.76	68.25	اداری - قانونی Administrative-legal barriers
-1.482	0.138	1505.00	۵۸/۱۳	68.09	عدم توانایی تشخیص فرصت Opportunity-recognition barriers
-1.064	0.287	1585.00	60.13	67.19	موانع حمایتی Supporting barriers
-0.301	0.763	1724.500	63.61	65.62	مدیریتی Management barriers
-0.877	0.381	1580.00	60.51	66.25	زمینه‌ای Context barriers

* The Range of the mean is from 1 to 5

* دامنه میانگین ۱ تا ۵ می‌باشد.

و موانع زمینه‌ای هستند. این در حالی است که موانع اداری-قانونی در رتبه آخر قرار گرفته‌است. از میان مؤلفه‌های مالی-اقتصادی، هزینه بالای تأمین تجهیزات و ملزومات اولیه کسب و کارهای کشاورزی و حاشیه سود پائین این نوع فعالیت‌ها از بارزترین موانع مالی-اقتصادی محسوب می‌شوند. علاوه بر آن، نبود افراد مشارکت‌جو و متخصص برای راه‌اندازی کسب‌وکارها و ناکافی بودن مهارت و تجربه مناسب برای راه‌اندازی کسب و کارهای نوین به‌عنوان مهمترین موانع مهارتی- فردی شناخته شده‌اند. همچنین، وجود مافیای واردات و عدم رقابت عادلانه و قوانین و مقررات پیچیده و دست و پاگیر در حیطه موانع اداری- قانونی حائز اهمیت است. افزون بر آن، عدم ارائه خدمات مناسب توسط سازمان‌های متولی و فقدان آموزش‌های لازم در این خصوص از مهمترین موانع حمایتی محسوب می‌گردند. همچنین، ضعف مدیریتی و عدم اتخاذ تصمیمات راهبردی برای توسعه بخش کشاورزی نیز به‌عنوان مؤلفه‌های مهم در موانع مدیریتی کارآفرینی نشان داده شده‌اند. احتمال سرقت تفکرات و ترس از ناکامی در راه‌اندازی و توسعه کسب و کار در بین دانش‌آموختگان نیز بر عدم استقبال آنان از فعالیت‌های کارآفرینانه مؤثر هستند. با توجه به نتایج تحقیق، به نظر می‌رسد که برطرف کردن موانع کارآفرینی کشاورزی در منطقه کهگیلویه می‌تواند نقش مثبتی در رفع مشکل بیکاری دانش‌آموختگان رشته کشاورزی داشته باشد. برای این منظور پیشنهادهای زیر تبیین می‌گردند:

- ۱- فراهم ساختن حمایت‌های مالی و مادی شامل اعطای مشوق‌های مالیاتی و تعرفه‌ای، وام‌های کم‌بهره و بیمه محصولات کشاورزی.
- ۲- تقویت بخش‌های تولید، ارزش افزوده و خدمات کشاورزی و متنوع‌سازی فعالیت‌های کشاورزی
- ۳- توسعه آموزش کارآفرینی به دانش‌آموختگان کشاورزی با محوریت و نظارت سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی.
- ۴- تأسیس صندوق حمایت از کارآفرینان بخش کشاورزی
- ۵- ایجاد مراکز رشد کشاورزی و منابع طبیعی در مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان.
- ۶- ایجاد دهکده نوآوری و کارآفرینی کشاورزی در پارک علم و فناوری استان.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بی‌شک ادامه روند و مسیر کنونی نظام تولید محصولات کشاورزی در شرایط خشکسالی، کمبود منابع آب، و تحریم‌های بین‌المللی، امنیت غذایی کشور را در آینده‌ای نزدیک با چالش‌های عدیده‌ای مواجه خواهند ساخت. راه فائق آمدن بر این چالش‌ها و برون‌رفت از این بحران، توسعه کارآفرین و کارآفرینی در بخش کشاورزی است. از سویی، بار اصلی توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی بر دوش دانش‌آموختگان آن است و این قشر به‌عنوان پرچمداران و پیشگامان توسعه کشاورزی مبتنی بر کارآفرینی نقش و جایگاه ارزنده‌ای بر عهده دارند. بنابراین، نگرش‌ها و پنداشت‌های دانش‌آموختگان کشاورزی از موانع توسعه کارآفرینی و شرایط آن نقطه آغازین توسعه کشاورزی کارآفرین محور است. به‌عبارت دیگر، فراهمی شرایط کارآفرینی در کشاورزی و بسترسازی مناسب آن طیف وسیعی از لوازمات و الزامات نرم‌افزاری و سخت‌افزاری را می‌طلبد که عدم برخورداری از آنها به موانعی عظیم در مسیر کارآفرینی و توسعه آن در بخش کشاورزی بدل خواهند شد. براساس مطالعات گذشته و تحقیق حاضر، بخشی از این موانع درونی (درون فرد) و بخشی دیگر بیرونی (محیطی) است. در این مطالعه، این موانع (بیرونی و درونی) در هفت حیطه: موانع اقتصادی و مالی، حمایتی، مدیریتی، عدم توانایی تشخیص فرصت، زمینه‌ای، فردی- مهارتی، و اداری- قانونی مورد کنکاش و بررسی قرار گرفتند و از منظر دانش‌آموختگان کشاورزی رتبه‌بندی شدند. یافته‌ها نشان می‌دهند که اگرچه رتبه‌های موانع متفاوت هستند، از دیدگاه دانش‌آموختگان کشاورزی، تمامی موانع در حد بالایی وجود دارند و در عدم توسعه کارآفرینی کشاورزی مؤثرند. مفهوم این موضوع آن است که دانش‌آموختگان کشاورزی موانع توسعه کارآفرینی در این حوزه را متنوع و متکثر می‌دانند و این موضوع یک هشدار و البته یافته‌ای ناگوار است، چرا که متنوع و گسترده دانستن موانع توسعه کارآفرینی خود مهمترین و سترگ‌ترین مانع توسعه آن است. لذا، به‌نظر می‌رسد که برای توسعه کارآفرینی در کشاورزی ابتدا لازم است نگرش‌ها و پنداشت‌های ذریبطان را مساعد ساخت. علاوه بر آن، مهمترین مانع توسعه کارآفرینی از دیدگاه دانش‌آموختگان کشاورزی از میان موانع هفتگانه مورد بررسی، موانع اقتصادی و مالی و پس از آن موانع حمایتی

تشکر و قدردانی

همکاری دانش‌آموختگان کشاورزی انجام شده است. به این وسیله از همکاری اساتید دانشگاه یاسوج و دانش‌آموختگان کشاورزی در کهگیلویه تقدیر و تشکر می‌شود.

این مقاله مستخرج از سمینار دانشگاهی تحت عنوان "شناسایی چالش‌های کارآفرینی کشاورزی: مطالعه موردی دانش‌آموختگان کشاورزی منطقه کهگیلویه" است که با

References

- Ahmadi, S., Kohestani, H., Yadavar, H., & Shabanali Femi, H. (2018). Meta-analysis of factors affecting the development of entrepreneurship of rural women. *Journal Space Economy & Rural Development*, 8(27), 21-38. [In Persian]
- Baliyan, S. P., Mosia, P. A., & Baliyan, P. S. (2020). Gender differences in entrepreneurial attitudes and constraints: Do the constraints predict university agriculture graduates' attitudes towards entrepreneurship? *International Journal of Higher Education*, 9(5), 259-273. <https://doi.org/10.5430/ijhe.v9n5p259>.
- Chambers, D., & Munemo, J. (2019). Regulations, institutional quality and entrepreneurship. *Journal of Regulatory Economics*, 55(1), 46-66. <https://doi.org/10.1007/s11149-019-09377-w>.
- Ehsanifar, T., Rostami, F., Naderi, N., & Rezaee, B. (2016). Obstacles and strategies for entrepreneurship development in the agricultural sector. *Journal of Entrepreneurship in Agriculture*, 3(2), 1-15. <https://doi.org/10.22069/jead.2024.22384.1823>. [In Persian]
- Fadaei Keivaneh, R., Azizi, M., & Badizadeh, A. (2021). Analysis of dimensions and components of family entrepreneurship sustainability in Iran. *Political Sociology of Iran*, 4(3), 665-687. <https://doi.org/10.30510/PSI.2022.296669.2085>. [In Persian]
- Fredström, A., Peltonen, J., & Wincent, J. (2021). A country-level institutional perspective on entrepreneurship productivity: The effects of informal economy and regulation. *Journal of Business Venturing*, 36(5), 106002. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2020.106002>.
- Ghiasvand Ghiasi, F. (2019). Analysis of barriers to entrepreneurship in agricultural small and medium enterprises in Qazvin province. *Journal of Entrepreneurship in Agriculture*, 5(4), 117-130. <https://doi.org/10.22069/jead.2020.17444.1399>. [In Persian]
- Karami, A., Nouri, M., & Mosavi, N. (2017). Evaluation and zoning of agricultural development in counties of Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad province, Iran. *Agricultural Economics*, 10(4), 119-138. <https://doi.org/10.22034/iaes.2017.22230>
- Karamti, C., & Abd-Mouleh, N. W. (2022). Finding entrepreneurial opportunities in times of crisis: Evidence from Tunisia. *Journal of the Knowledge Economy*, 1-30. doi: 10.1007/s13132-021-00888-6.
- Kouchaky, Z., Razzaghi, F., Ghorbani piralidehi, F., & Azizi, T. (2024). Investigating the barriers and deterrents to establish green entrepreneurship in greenhouse production units of Golestan province. *Iran Agricultural Extension and Education Journal*, 19(2), 55-74. <https://doi.org/10.22034/iaeej.2023.408862.1745>. [In Persian]
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610. <https://doi.org/10.1177/0013164470030003>.
- Lundberg, H., & Rehnfors, A. (2018). Transnational entrepreneurship: opportunity identification and venture creation. *Journal of International Entrepreneurship*, 16(2), 150-175. <https://doi.org/10.1007/s10843-018-0228-5>.
- Moumenihelali, H., & Moazen, Z. (2015). A review of barriers to entrepreneurship development in the agricultural sector. *Journal of Entrepreneurship in Agriculture*, 2(1), 111-124. [In Persian]
- Naderi, N., Yusefi, Z., & Rezaee, B. (2016). Phenomenology Barriers to the Creation and Launch Agricultural Startups. *Journal of Entrepreneurial Strategies in Agriculture*, 3(5), 35-46 [In Persian]
- Rai, U., Ghosh, S., Rai, B., Das, L., & Mondal, S. (2022). Attitude of the agriculture graduates and general graduates towards agricultural entrepreneurship and self-employment. *Age*, 106, 073.
- Reisi A., Sheihaki Tash, M., Salarzahi, H., & Valinafs, A. (2016). Identification and prioritization of factors affecting agricultural entrepreneurship in rural areas (Study Case: Sarbaz County). *Journal of Entrepreneurial Strategies Agriculture*, 3(6), 51-58. [In Persian]
- Rezaei, B., Najafpour, H., & Naderi, N. (2017). Obstacles and solutions to the development of green entrepreneurship in Kermanshah. *Journal Space Economy & Rural Development*, 6(20), 59-78. <https://doi.org/doi:10.18869/acadpub.ser.6.20.59>. [In Persian]
- Sadr Dashtaki, S. Z., & Fatemi, M. (2023). Determining the obstacles and inhibitors of agricultural business development of the Omid Entrepreneurship Fund. *Journal of Entrepreneurial Strategies Agriculture*, 10(1), 118-131. <https://doi.org/10.61186/jea.10.19.118>. [In Persian]
- Safarzadeh, Y., & Zahedi, Sh. (2016). The relationship between Social Capital and Social Support with Entrepreneurship in Female Employees in National South Oil Company (NLSOC). *Woman and Culture*, 8(29), 99-111. [In Persian]
- Shamanian, M., Rahmani Fazli, A. R., & Azizpour, F. (2018). Analyzing entrepreneurship development capacities in rural Damghan district. *Journal Space Economy & Rural Development*, 8(28), 133-156. <https://doi.org/10.48308/esrj.2022.100788>. [In Persian]

- Shamsi, H., Kakaee, H., Fotouhi, M., & Khezri, M. (2022). Investigating the Impact of Innovation Strategy Management on Performance: Mediating Role of Entrepreneurial Opportunity Recognition. *Journal of Economic Business Research*, 12(23), 1-11. <https://doi.org/10.3390/su15075776>. [In Persian]
- Shojaeifard, A. (2022). Provide a causal model for identifying entrepreneurial opportunities with respect to the role of media literacy and entrepreneurial awareness. *Journal of Studies in Library and Information Science*, 1(14), 1-15. <https://doi.org/10.22055/slis.2022.41172.1897>. [In Persian]
- Tanwar, S., & Bhardwaj, M. S. (2022). Challenges and opportunities for rural entrepreneurship. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*, 28(03), 612-620. <https://doi.org/10.47750/cibg.2022.28.03.047>.
- Valizadeh, M., Rostami, F., Shiri, N., & Khoshmaram, M. (2022). Analysis of effective factors on identifying entrepreneurial opportunities among rural women members of Kermanshah Microcredit Funds. *Women in Development and Politics*, 20(4), 697-721. <https://doi.org/10.22059/jwdp.2022.339102.1008164>. [In Persian]
- Zamani, N., & Mohammadi, M. (2018). Entrepreneurial learning as experienced by agricultural graduate entrepreneurs. *Higher Education*, 76(2), 301-316. <https://doi.org/10.1007/s10734-017-0209-y>. [In Persian]
- Zivari, A., Mohammadi Khyareh, M. & Mazhari, R. (2020). A systematic review of the factors affecting access to finance in entrepreneurial activities. *Science and Technology Policy Letters*, 10(3), 55-75. 20.1001.1.24767220.1399.10.3.6.1. [In Persian]